

Voorjaar 2006: grootse doorbraak van de Middelste bonte specht in Limburg!

Jan Joost Bakhuizen, Sint Servaasbolwerk 26, 6211 NB Maastricht

De Middelste bonte specht (*Dendrocopus medius*) is standvoegel in continentaal Europa, van Noord-Duitsland tot Letland tot in Noord-Spanje en Griekenland. De grootste aantallen broedparen worden gevonden in Duitsland en Polen. De soort is gebonden aan oude loofbossen, waarin een flink aandeel boomsoorten met een ruwe stam (met name eik) voorkomt. Loofbossen op rijke bodem in het laagland hebben de voorkeur. Het is een sterk op insecten gespecialiseerde specht die zijn voedsel vooral op ruwe schors en in gebladerde zoekt (SCHOTMAN, 2002; PURROY & SCHEPERS, 1997).

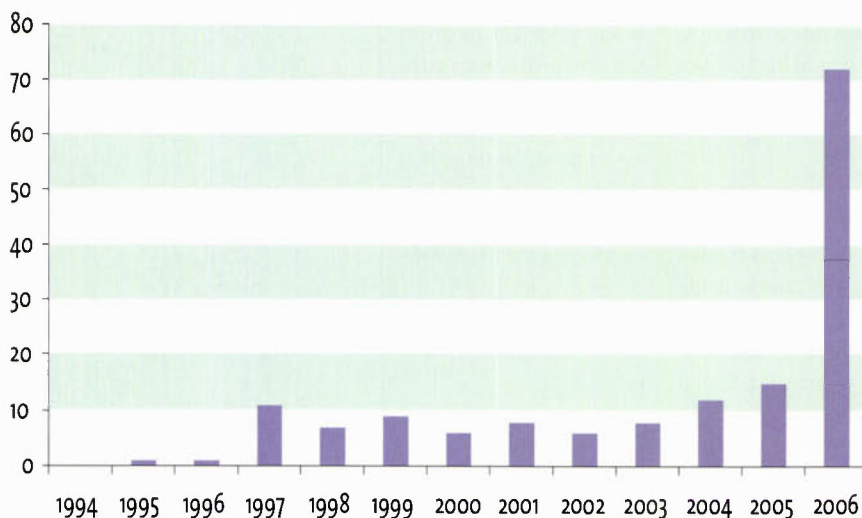
Tot medio jaren negentig van de vorige eeuw was de soort hoogstens een incidentele broedvogel in Nederland. Sinds 1995 is daar in Limburg verandering in gekomen. Nadat in 1995 een eerste broedgeval bekend is geworden (Landgoed De Hamert), trad in het najaar van 1996 een invasie op, welke uiteindelijk resulteerde in elf territoria in 1997 (SCHEPERS *et al.*, 1997). Vanaf dat jaar is de soort een regelmatige broedvogel in Zuid- en Midden-Limburg, met jaarlijks tussen de vijf en 15 territoria (PAHLPLATZ *et al.*, 2000; BAKHUIZEN, 2005) [figuur 1].

Reeds gedurende het voorjaar van 2006 werd duidelijk dat 2006 geen gewoon jaar zou worden voor de 'Mibo'...

GROTE GROEP WAARNEMERS

In 1999 en sinds 2003 wordt er door een groot aantal waarnemers gericht gezocht naar deze heimelijke spechtenssoort in de belangrijkste bosgebieden in met name Zuid- en Midden-Limburg. In het vroege voorjaar is het zaak om in de ochtenduren loofbospercelen met oude eiken zorgvuldig af te zoeken. De Middelste bonte specht wordt meestal aan de hand van zijn kenmerkende roep (zowel alarm- als territoriumroep) vastgesteld [figuur 2]. De instructie aan de tellers is om minimaal twee tot drie ochtendbezoeken te brengen in de periode van half februari tot half april, aan een van te voren afgesproken bosgebied. Hoewel er een klein risico van verstoring bestaat, wordt er bij deze lage bezoekfrequentie wel op aangedrongen om gebruik te maken van geluidnabootsing. Daarnaast zijn de afgelopen vier jaar ook speciale telweekenden georganiseerd in het weekend rond 20 maart. Hierdoor hebben ook vele waarnemers van buiten Limburg een flinke steen bijgedragen aan het opsporen van deze spechtenssoort (BAKHUIZEN, 2005).

In 2006 is deze onderzoeksmethode voortgezet met wellicht een beperkte stijging aan enthousiasme vanwege de vele succesvolle bezoeken. Ruim 45 waarnemers hebben in 2006 waarnemingen gedaan en doorgegeven aan ondergetekende. Naast deze waarnemingen in het kader van onderhavig onderzoek zijn ook losse waarnemingen van de internetpagina's van Dutch Birding Association 'recente waarnemingen' en van 'waarneming.nl' gebruikt voor het overzicht. Voor het vaststellen van een broedpaar dan wel een territorium heeft SOVON Vogelonderzoek Nederland criteria opgesteld. Van een broedgeval is sprake als een nest wordt gevonden of een nest-indicerende waarneming (bijvoorbeeld specht met voer in snavel) wordt gedaan. Een territorium wordt genoteerd als gedurende een voorjaar twee waarnemingen worden gedaan waar minstens tien dagen tussen zitten en er één in de periode tussen 1 maart en 20 juni wordt gedaan (VAN DIJK *et al.*, 2004).

ONGEKEND AANTAL TERRITORIA

In de nazomer en herfst van 2005 werden op verscheidene (nieuwe) plaatsen Middelste bonte spechten waargenomen. Op de trekelpost Strabrechtse Heide in Noord-Brabant werd op 21 september 2005 zelfs een langstreckend exemplaar gezien (www.trektellen.nl). Toen ook in de wintermaand

FIGUUR 1

Het aantal territoria per jaar van de Middelste bonte specht (*Dendrocopus medius*) in Limburg 1994-2006.

FIGUUR 2

Twee dreigende Middelste bonte spechten (*Dendrocopos medius*) in het Kerperbosch in het voorjaar van 2006 (foto: R. Schols).

den op vele nieuwe locaties in Limburg de soort werd vastgesteld, waren de verwachtingen voor het komend broedseizoen hooggespannen. Al gauw werd duidelijk dat 2006 geen gewoon broedseizoen zou worden voor de Middelste bonte specht. Nu begin juli de balans opgemaakt kan worden, is het aantal van 72 territoria voor Limburg boven alle verwachtingen. Het jaar 2006 is dan ook een echt doorbraakjaar voor de soort in Limburg.

Het voorkomen van de Middelste bonte specht in 2006 beperkt zich tot Zuid- en Midden-Limburg. Het meest noordelijk gelegen territorium ligt net ten oosten van Sint Odiliënberg [figuur 3]. In Noord-Limburg is de soort wel op twee locaties waargenomen, zonder dat er een territorium vastgesteld kon worden: in februari werd tweemaal een exemplaar gehoord nabij Landgoed de Hamert en in maart is een vrouwtje Middelste bonte specht waargenomen bij de Lommerbroeklossing ten zuiden van Arcen. Meerdere geschikt lijkende bosgebieden zijn verder in Noord-Limburg wel op het voorkomen van de soort onderzocht, maar tevergeefs.

De opmars heeft zich dus met name voorgedaan in Zuid-Limburg, en in mindere mate in Midden-Limburg. Naast een (lichte) toename in de van oudsher bekende kerngebieden voor de soort, het Munningsbosch/Aerwinkel en Boswachterij Vaals, met respectievelijk vijf en minimaal negen territoria, is een sterke toename vastgesteld in het Savelsbos (zes territoria) [figuur 4], de Geuldalhellingsbossen rond Valkenburg (acht territoria), de hellingbossen tussen Gulpen, Slenaken en Eperheide (twaalf territoria) en in het Bunderbosch (drie territoria).

De belangrijkste bosgebieden waar de soort voor het eerst is vastgesteld zijn de Schinveldse Bossen (vier territoria), bossen van het Gerendal en Eyserbosschen (vijf territoria) en enkele bosgebieden in en rond Heerlen (zes territoria). Overige nieuwe locaties waar de soort voor het eerst in 2006 is vastgesteld als broedvogel zijn onder meer Cannerbosch bij Maastricht, Stammenderbosch bij Sweikhuizen, Watervalderbos bij Ulestraten, De Doort bij Echt, Schutterspark te Brunssum en in het Rode beekdal bij Etzenrade. Daarnaast zijn nog van enkele andere bosgebieden (eenmalige) waarnemingen bekend geworden die echter niet voldoen aan de eisen voor een territorium conform SOVON-criteria: Brunssummerheide, Kol-

monderbosch, Biebosch bij Valkenburg en het broekbos nabij Vaesrade. Tevens zijn enkele bosgebieden niet of nauwelijks bekeken op het voorkomen van de soort (het Platte Bosch en het Preusbosch bij Vaals). De opgave van het aantal territoria in Boswachterij Vaals betreft daarvoor een minimum aantal: mogelijk gaat het om twee tot drie territoria meer. Als dan ook een voorzichtige schatting gemaakt moet worden van het daadwerkelijke aantal territoria in Limburg ligt deze eerder boven de 80 dan er onder.

Ook elders in Nederland werden in 2006 recordaantallen Middelste bonte spechten aangetroffen. In de provincie Noord-Brabant werden, na een eerste broedgeval in 2005 in De Geelders bij Boxtel, in 2006 op maar liefst 20 locaties vogels in de broedtijd aangetroffen (DONGEN *et al.*, 2006). De meest westelijk gelegen locatie bevindt zich nabij Bergen op Zoom. In Twente, Overijssel, zet de

toename ook door. Na het eerste broedgeval sinds lange tijd in 2004 konden in 2005 reeds acht territoria vastgesteld worden. In 2006 zette de toename door, en werden op enkele tientallen locaties vogels in de broedtijd gesignaleerd.

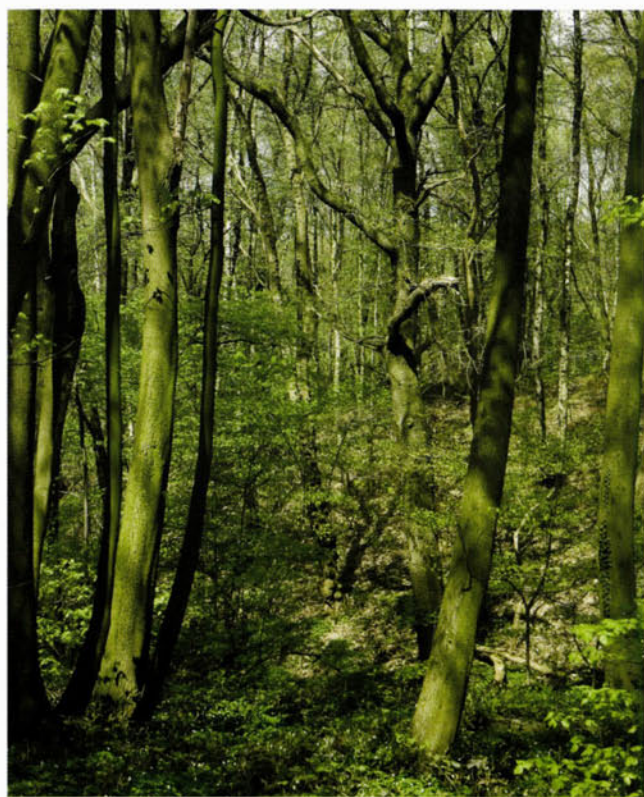
SCHOKSGEWIJZE VESTIGING

In 2006 zijn vrijwel alle op het oog geschikte oude loofbossen in Zuid-Limburg en in iets mindere mate van Midden-Limburg door de Middelste bonte specht bezet geraakt. De inschatting van geschikte bossen is gebaseerd op gegevens en een kaartbeeld in SCHOTMAN (1998) en op eigen ervaringen. Het betreft veelal loofbossen met een flink aandeel oude eikenbomen met een diameter op borsthoogte van meer dan 40 cm. In Noord-Limburg en Limburg ten westen van de Maas is op grond hiervan een beperkt aantal potentiële bosgebieden waarop termijn vestiging van de soort verwacht kan wor-

FIGUUR 3

Verspreiding van territoria van de Middelste bonte specht (*Dendrocopos medius*) in Limburg in 2006.

FIGUUR 4

Het Savelsbos vormt voor de Middelste bonte specht (*Dendrocopus medius*) een uitstekend broedgebied (foto: H. Heijligers).

den. Gedacht kan worden aan Landgoed de Hamert, bossen rond het Schuitwater bij Broekhuizen, het Leudal en het Weerterbosch. Interessant is de blijkbaar schoksgewijze vestiging van de soort in Limburg (en Nederland). De eerste vestiging betrof het broedsei-

zoen van 1997 na een invasie-achtig voorkomen in het najaar van 1996. De huidige doorbraak volgt op een invasie-achtig optreden in de herfst en winter van 2005-2006. Alhoewel de soort bekend staat als een echte standvogel mag hieruit worden afgeleid dat er sprake kan zijn van (sporadisch voorkomende) flinke verplaatsingen. Dit zullen waarschijnlijk veelal jonge vogels zijn die in het najaar en tijdens de winter uitzwermen, waardoor nieuwe broedgebieden kunnen worden gekoloniseerd. Het blijft speculeren waar deze vandaan komen. Uit de literatuur is bekend dat de soort in Wallonië de laatste decennia flink is toegenomen (MOREAU, 2006; PASINELLI, 2003). Vanuit zuidelijke richting kan de opmars dan ook verklaard worden. Dit wordt mede ondersteund door de sterke toename van de soort in 2006 in Vlaanderen (MOREAU, 2006). Daarnaast ligt een toename vanuit het oosten ook sterk voor de hand, aangezien het zwaartepunt van de (Europese) verspreiding in Duitsland ligt. De verklaring van de toename in Limburg kan dan ook gezocht worden in de toestroom van vogels uit het oosten en zuiden, in combinatie met het aantrekkelijker worden van de bosgebieden in Limburg door veroudering in combinatie met natuurtechnisch bosbeheer, waarbij dood hout in het bos gehandhaafd blijft. Of de Middelste bonte specht in Limburg de komende jaren nog verder zal toenemen, stand houdt dan wel weer zal afnemen, de toekomst zal het leren. In elk geval zal het intensief zoeken naar deze spechtensoor in geschikt broedbiotoop de komende jaren worden voortgezet.

DANKWOORD

Hierbij wil ik alle personen bedanken die tussen 1997 en 2006 hun waarnemingen van de Middelste bonte specht hebben doorgegeven. Zonder deze inspanning ('s ochtends in het vroege voorjaar de bossen in trekken) kon bovenstaand overzicht niet samengesteld worden. Dirk Zoetebier (SOVON) en Jan Boeren (VSG) worden bedankt voor het aanleveren van de figuren.

Summary

EXPANSION OF THE MIDDLE SPOTTED WOODPECKER IN THE PROVINCE OF LIMBURG (NL)

The Middle Spotted Woodpecker (*Dendrocopus medius*) has been a regular breeding bird in Limburg since 1997, with a maximum of 15 pairs up to 2005. In the spring of 2006, an unexpected total of 72 territories were found in the province of Limburg. The species appears to favour the southern part of the province, where it is a typical species of oak (*Quercus*) forests. The northernmost pair has been found in the central part of Limburg (Sint Odilienberg). In addition to some increases in its known core locations (Boswachterij Vaals, Munningsbosch), the Middle Spotted Woodpecker was now also found in several new locations, such as the Schinveldse Bossen and Gerendal nature

areas, and near the town of Heerlen. The species was also found in small forests with at least some old oak trees. The sudden expansion of the species in Limburg may be the result of a combination of influx from southern and eastern parts of Europe and the ageing of oak forests, caused by the present more natural forest management.

Literatuur

- BAKHUIZEN, J.J., 2005. De Middelste Bonte Specht alweer ruim 10 jaar broedvogel in Limburg. *Limburgse Vogels* 15: 24-31.
- DIJK, A.J. VAN, F. HUSTINGS & M. VAN DER WEIDE, 2004. Handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON, Beek-Ubbergen.
- DONGEN, R. VAN, K. HAAS & P. DE ROUW, 2006. Recente meldingen Nederland. *Dutch Birding* 28: 188.
- MOREAU, K., 2006. De Middelste Bonte Specht in Meerdalwoud. *Natuur. oriolus* 72(1): 4-13.
- PAHLPLATZ, R., F. SCHEPERS & A. SCHOTMAN, 2000. De Middelste Bonte Specht als broedvogel in Limburg: definitief gevestigd? *Limburgse Vogels* 11 (1): 6-13.
- PASINELLI, G., 2003. Middle Spotted Woodpecker – Update Birds of the Western Palearctic. Volume 5, No. 1. Oxford University Press, Oxford
- PURROY, F.J. & F.J. SCHEPERS, 1997. Middle Spotted Woodpecker. In: E.J.M. Hagemeyer & M.J. Blair (eds.). *The EBCC Atlas of European Breeding Birds*. T.&A.D. Poyser, London.
- SCHEPERS, F., J. BOEREN & F. ELLENBROEK, 1997. Het jaar van de Middelste Bonte Spechten. *Limburgse Vogels* 8 (2): 74-77.
- SCHOTMAN, A., 1998. Begin opmars Middelste Bonte Specht in Nederland? *Limburgse Vogels* 9 (2): 55-59.
- SCHOTMAN, A., 2002. Middelste Bonte Specht. In: SOVON Vogelonderzoek Nederland. *Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000*. Nederlandse fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis/KNVU-Uitgeverij/EIS-Nederland, Leiden: 302-303.